

Munich Personal RePEc Archive

**When payment of insurance
contributions by persons is deemed as
pensionable service (analysis of Article
9a of the Code of Social Insurance)**

,

(New Bulgarian University - Sofia)

2011

Online at <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/123727/>
MPRA Paper No. 123727, posted 21 Feb 2025 18:45 UTC

ЗАЧИТАНЕ НА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ СЪС ЗАПЛАЩАНЕ НА ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ОТ ЛИЦАТА (АНАЛИЗ НА ЧЛ. 9А ОТ КОДЕКСА ЗА СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ)

доц. д-р Ивайло Стайков
Нов български университет – София

I. В края на 2010 г. (ДВ, бр. 100 от 2010 г.) законодателят създаде нов чл. 9а от Кодекса за социално осигуряване (КСО), който има заглавие „Зачитане на осигурителен стаж със заплащане на осигурителни вноски от лицата”. Тази законова разпоредба е в сила от 1 януари 2011 г. Правната материя, която се урежда в нея не е нова по-същество. Още с приемането на КСО в края на 1999 г. (с тогавашно наименование Кодекс за задължително обществено осигуряване) се създаде една оригинална правна уредба за „откупуване” на осигурителен стаж за минало време. [1] Използваният в настоящото изложение термин „откупуване” не е легален. Той се утвърди в говоримия език и сега е широко използван, вкл. и в научната литература и съдебната практика. Терминът носи голяма степен на условност, за което ще стане въпрос по-долу в текста, и затова неслучайно е поставен в кавички. С приемането на новата разпоредба чрез нейното заглавие, законодателят даде легално наименование на тази осигурителноправна категория, а именно – зачитане на осигурителен стаж със заплащане на осигурителни вноски от лицата.

През годините правната уредба на „откупуването” на осигурителен стаж претърпя няколко изменения преди всичко в посока на нейното обогатяване. До 31.12.2010 г. предпоставките и редът за „откупуване” на осигурителен стаж и зачитането му с оглед придобиване право на пенсия беше регламентиран в § 9, ал. 2-9 от Преходните и заключителни разпоредби (ПЗР) на КСО. [2]

II. Посочената промяна в КСО има важно теоретично и социално значение в две измерения. На първо място това е промяната в систематичното място на разпоредбата в структурата на кодекса. От създаването си в края на 1999 г. до края на 2010 г., разпоредбата, която уреждаше тази правна материя, систематически беше включената в ПЗР на КСО. Новосъздаденият чл. 9а, където се съдържа новата правна уредба, се намира в основния текст на кодекса – в глава първа „Общи положения” на част първа, непосредствено след чл. 9, посветен на уредбата на осигурителния стаж, като едно от основните осигурителноправни понятия.

На второ място още със създаването на правната уредба на „откупуването” на осигурителен стаж в края на 1999 г. замисълът на законодателя беше това да бъде правна уредба с временно действие, т.е. с краен срок на действие на правната норма. В първоначалната редакция на § 9, ал. 2 ПЗР КСО от края на 1999 г., когато се уреждаше само първата хипотеза на „откупуване”, разпоредбата имаше времево действие до 31 декември 2005 г. С разпоредбата на § 9, ал. 3 ПЗР КСО (ред. 1999 г.) беше уредена възможността за „откупуване” на осигурителен стаж за студенти, постъпили във висши училища до учебната 1999/2000 г. включително. Това те можеха да направят, ако в 5-годишен срок от завършване на образованието си във висшето училище внесат осигурителните вноски. „Откупуване” на осигурителен стаж не беше предвидено за лица, които в бъдеще – от учебната 2000/2001 г. насетне ще постъпят във висши училища.

В последната си редакция преди промяната в края на 2010 г., осигурителен стаж по § 9, ал. 2 и 3 ПЗР КСО можеше да се „откупува” до 31 декември 2015 г., т.е. разпоредбите имаха ограничени времеви предели на своето правно действие. Поради това, в изпълнение на изискванията на чл. 9, ал. 2 ЗНА и чл. 33-35 от Указ № 883 за прилагане на ЗНА, отменените вече разпоредби бяха включени в преходните и заключителните разпоредби на

кодекса. Така законодателят ясно подчертаваше изключителния характер на разрешението по § 9, ал. 2 и 3 ПЗР КСО (ред. 1999 г.) и на цялата конструкция за т.нар. „откупуване” на осигурителен стаж.

С включването на правната уредба на тази материя в основния текст на кодекса, коренно се промени законодателната идея. Съгласно чл. 3, ал. 1 ЗНА в закона като нормативен акт се уреждат обществени отношения, които имат трайна уредба. Следователно вече „откупуването” на осигурителен стаж е осигурителноправна категория, която има трайна във времево отношение правна уредба, а не както беше по предходната правна уредба – с временно правно действие. Именно поради това правната уредба на тази материя вече е в основния текст на кодекса, а не в неговите ПЗР. Това законодателно решение не може да бъде споделено по следните съображения, в чиято основа е въпросът за правната същност на т. нар. „откупуване” на осигурителен стаж.

„Откупуването” на осигурителен стаж с оглед придобиване на право на пенсия е изключение от правилото, че осигурителният стаж е времето, през което текущо са правени осигурителни вноски при извършване от осигуреното лице на определена трудова дейност (чл. 9, ал. 1 КСО). То е изключение от основната идея за „парично остойносттаване” на осигурителния стаж чрез заплащане на осигурителни вноски – било изцяло от осигурителя, изцяло от осигуреното лице, или чрез поделянето им в определено съотношение между осигурителя и осигуреното лице. [3]

Същността на „откупуването” се състои във внасяне на осигурителни вноски от определени категории осигурени лица за съответни периоди от време, за да може това време да им се зачете за осигурителен стаж при пенсиониране. Тъй като целта на това „откупуване” е лицето да придобие недостигащия му за пенсиониране осигурителен стаж, това означава спрямо лицето да настъпи едната от предпоставките за възникване на правото на

лична пенсия за осигурителен стаж и възраст (съкр. ПОСВ) или на друга пенсия за трудова дейност. На практика се стига до положението да се откупува едно право – субективното материално право на пенсия, чрез една от предпоставките (условията). Тази правна конструкция много прилича на договора за продажба на право. Съгласно чл. 183 от Закона за задълженията и договорите с договора за продажба продавачът се задължава да прехвърли на купувача собствеността на една вещ или друго право срещу цена, която купувачът се задължава да му заплати. Осигурителният орган – НОИ продава на осигуреното лице осигурителен стаж, а осигуреното лице купува (откупува) този стаж срещу заплатените от него осигурителни вноски, т.е. цената на продаденото право. На пръв поглед подобно обяснение на правната същност на т.нар. „откупуване” на осигурителен стаж изглежда неприемливо, но правната логика води до неговото формиране. Напълно обосновано в правната теория се посочва, че „откупуването” на осигурителен стаж изразява неговото откъсване от корена – упражняване на трудова дейност. То използва утвърденото „парично остойносттаване” на осигурителния стаж чрез плащаните осигурителни парични вноски, което е правилно и го довежда до крайност, като го „комерсиализира”. [4] Следва да се добави, че тази правна конструкция не отговаря и на цялостната философия, както и на социално-правно предназначение на общественото осигуряване.

Така нареченото „откупуване” на осигурителен стаж има важно значение за осигурителноправната закрила на осигурените лица и не може да бъде еднозначно отречено. Но то трябва да се въвежда като изключение и да не се разширява неговото приложно поле. [5] С промяната от края на 2010 г. отпадна едно от ограниченията по отношение на приложното поле на „откупуването” на осигурителен стаж – ограниченото времево действие на правната уредба. Така по нормативен път изключението се превърна в

правило. Остана като действащо право само другото ограничение – кръгът на лицата, които могат да се ползват от тази възможност.

„Откупуването” на осигурителен стаж не трябва да се разглежда като средство, с което се разрешава проблема за невъзможността едно лице да се пенсионира поради недостигащ осигурителен стаж. Други следва да бъдат механизмите за това. Например за лицата, които учат във висше училище, за това време те да бъдат осигурявани, като осигурителните вноски се внасят от тях самите, от висшето училище като осигурител, от други лица (напр. родители или бъдещ осигурител, който плаща обучението), от държавата чрез средства от републиканския бюджет. В тази насока като съдържание и социално-правна насоченост е новата уредба на осигуряване на докторантите (също от края на 2010 г.) по чл. 4, ал. 8 КСО, както и на специализантите по медицина по чл. 4, ал. 1, т. 9 (от средата на 2009 г.). По отношение на втората хипотеза на „откупуване”, проблемът за недостига на осигурителен стаж всъщност е проблемът за трудовата заетост на лицата в трудоспособна възраст. Ако те нямат „бели петна” в осигурителния си стаж поради реализация на риска безработица, то тогава няма да се постави въпроса за недостига на осигурителен стаж и възможното му „откупуване”.

III. По действащата правна уредба в чл. 9а КСО „откупуването” на осигурителен стаж е допустимо за две категории лица: 1. лица, които са завършили висше или съществуващото в миналото (до приемането на Закона за висшето образование от 1995 г.) полувисше образование – учителски институти за прогимназиални учители, жп институт – до преобразуването му във висше училище и др. подобни; 2. лица, навършили възрастта за пенсиониране по чл. 68, ал. 1 КСО, на които не достигат до 5 години осигурителен стаж за придобиване на право на ПОСВ.

Следователно законът регламентира две отделни хипотези на „откупуване” на осигурителен стаж – първата е по ал. 1, а втората по ал. 2 на

чл. 9а КСО. Те се различават по законовите предпоставки за възникване на правото на „откупуване” и по отношение на лицата, спрямо които е допустимо „откупуването”. Правната уредба съдържа и общи правила, които са приложими и за двете хипотези на „откупуване”. При внимателен анализ на правната уредба, въз основа на логическото тълкуване на чл. 9а, ал. 5 КСО, се извежда изводът, че всъщност законът регламентира и трета хипотеза на „откупуване”, която е своеобразно съчетание между първите две.

IV. В следващите редове последователно ще бъдат разгледани и трите хипотези на „откупуване” на осигурителен стаж.

1. Първата хипотеза е на „откупуване” на осигурителен стаж от лица, завършили висше или полувисше образование. Съгласно чл. 9а, ал. 1 КСО за осигурителен стаж при пенсиониране се зачита времето на обучение на лицата, завършили висше или полувисше образование, ако внесат за своя сметка осигурителни вноски, изчислени върху минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица, определен със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване (ЗБДОО) към датата на внасянето на вноските. Осигурителният стаж се зачита за времето, за което са внесени вноските, но за не повече от срока на обучение, предвиден по учебния план за завършената специалност. Подзаконовата правна уредба се съдържа в чл. 45 от Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж (НПОС).

„Откупеният” осигурителен стаж по реда на чл. 9а, ал. 1 КСО може да се използва за придобиване право за отпускане на всички видове пенсии за трудова дейност (т. нар. контрибутивни пенсии). В този смисъл има и съдебна практика – вж. напр. реш. № 6379 от 21.06.2007 г. на ВАС-VI-то отд. по адм. дело № 1713 от 2007 г. във връзка с „откупуване” на осигурителен стаж с оглед придобиване на право на лична пенсия за инвалидност поради общо заболяване. [6]

Осигурителните вноски са изцяло за сметка на лицата, които желаят да „откупят” осигурителен стаж. Те са в размера, определен за фонд „Пенсии” за лицата, родени преди 1 януари 1960 г., към датата на внасяне на вноските (чл. 9а, ал. 6 КСО). Основата, върху която се изчисляват осигурителните вноски, е минималният месечен осигурителен доход, определен за самоосигуряващите се лица със ЗБДОО към датата на внасяне на вноските. [7] Вноските се внасят по банков път по сметките на териториалните дирекции на НАП за внасяне на осигурителни вноски за ДОО (чл. 9а, ал. 3 КСО).

Времето на обучение се зачита за осигурителен стаж от трета категория труд (чл. 45, ал. 1, изр. 1 НПОС). То се установява с диплома за завършено висше или полувисше образование, а в случаите, при които се закупува целия период на обучение, е необходимо да се представи и служебна бележка от съответното учебно заведение, с която се удостоверява срока на обучението (чл. 45, ал. 1, изр. 2 НПОС).

Откупеният осигурителен стаж се заверява в удостоверение за зачетен осигурителен стаж образец УП-16. Удостоверението се издава и заверява от контролните органи в ТП на НОИ. За издаване на удостоверението в ТП на НОИ се представят следните документи:

- платежен документ за внесените осигурителни вноски;
- диплома за завършено висше или полувисше образование;
- служебна бележка от съответното учебно заведение, удостоверяваща срока на обучение по завършената специалност, когато се „откупува” целия период на обучение. В служебната бележка задължително трябва да са посочени началната и крайната дата на периода на обучение.

Удостоверението обр. УП-16 се издава и заверява след извършване на проверка дали внесената сума съответства на периода, за който се внася. В удостоверението се записва периода (периодите), който се зачита за

осигурителен стаж. Удостоверението се прилага към другите документи при подаване на заявление за отпускане на пенсия. Поради това, че с него се установява стаж, който се зачита само при пенсиониране, след ползването му се съхранява в пенсионното досие на лицето.

2. Втората хипотеза е за „откупуване” на осигурителен стаж с оглед придобиване на право на пенсия от лица, навършили изискуемата по закон пенсионна възраст. Исторически тази възможност да се „откупува” осигурителен стаж и от лица, които нямат завършено висше или полувисше образование датира от 20 декември 2005 г. Сега тази хипотеза е регламентирана в чл. 9а, ал. 2 КСО и в чл. 45а НПОС.

Съгласно чл. 9а, ал. 2 КСО за осигурителен стаж при пенсиониране се зачита и времето, за което лицата са навършили възрастта по чл. 68, ал. 1 КСО, но на които не им достигат до 5 години осигурителен стаж за придобиване право на пенсия по чл. 68, ал. 1 и 2 КСО и са внесени осигурителни вноски, изчислени върху минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица, определен със ЗБДОО към датата на внасянето на вноските.

„Откупеният” осигурителен стаж по реда на чл. 9а, ал. 2 КСО се зачита от трета категория труд и може да послужи само за придобиване на право на лична ПОСВ по чл. 68, ал. 1 и 2 КСО (чл. 45а, ал. 1 НПОС). Това е и една от съществените разлики между правата по ал. 1 и ал. 2 на чл. 9а КСО.

При „откупуване” на осигурителен стаж по реда на тази разпоредба лицата трябва да отговарят на следните условия (фактически състав за възникване на правото на „откупуване”):

1. да са навършили възрастта по чл. 68, ал. 1 КСО;
2. да не им достигат до 5 години осигурителен стаж за придобиване право на пенсия. Необходимо е да се отбележи, че става въпрос за недостигащи 5 години осигурителен стаж, а не за 5 календарни години.

Съгласно чл. 38, ал. 12 НПОС една година осигурителен стаж се зачита, когато са зачетени за осигурителен стаж 12 месеца. Следователно на лицето следва да не достигат 60 месеца осигурителен стаж (5 x 12).

Двете предпоставки трябва да са кумулативно дадени.

От граматическото и логическото тълкуване на чл. 9а, ал. 2 КСО се извеждат няколко важни правни извода:

– разпоредбата е неприложима спрямо лица, на които не достигат повече от 5 години осигурителен стаж и следователно не може да бъде „откупен” осигурителен стаж за период, по-дълъг от необходимия за придобиване на правото на ПОСВ. В този смисъл следва да се разбира и разпоредбата на чл. 45а, ал. 2, изр. 1 НПОС, че времето, за което са внесени осигурителни вноски за период, по-дълъг от изисквания се за придобиване право на лична ПОСВ по чл. 68 КСО, не се зачита за осигурителен стаж.

– от разпоредбата не могат да се възползват учителите, които искат да се пенсионират на по-ранна възраст по условията на § 5, ал. 1 ПЗР КСО, както и лицата, които са работили при условията на първа и втора категория труд и искат да се пенсионират по § 4 ПЗР КСО. По такъв казус се е произнасяла и съдебната практика – вж. реш. № 1775 от 20.02.2007 г. на ВАС-VI отд. по адм. дело № 10179 от 2006 г. [8]

– по този ред не може да се „откупува” осигурителен стаж за придобиване на право на контрибутивни пенсии за инвалидност – пенсия за инвалидност поради общо заболяване (чл. 74-77 КСО) и пенсия за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест (чл. 78-79 КСО).

– разпоредбата не може да се ползва и от наследниците на лица, навършили възрастта по чл. 68, ал. 1 КСО, на които не е достигал до 5 години осигурителен стаж за придобиване право на лична пенсия. Правото за

„откупуване” на осигурителен стаж в тази хипотеза е лично и не може да се използва за придобиване на право на наследствена пенсия (чл. 80-83 КСО).

– тази разпоредба е неприложима и спрямо всички видове пенсии, несвързани с трудовата дейност (т. нар. неконтрибутивни пенсии) по раздел IV на глава VI на част първа от КСО. [9]

– разпоредбата е относима само за придобиване на право на т.нар. пълна ПОСВ по чл. 68, ал. 1 и 2 КСО. Последната разпоредба на кодекса изрично е посочена в чл. 9а, ал. 2 КСО. По този ред не може да се откупува осигурителен стаж за придобиване на право на т.нар. ПОСВ в намален размер по чл. 68, ал. 3 КСО. Вярно е, че в чл. 45а, ал. 1 НПОС е посочено, че цит. времето, за което са внесени осигурителни вноски на основание чл. 9а, ал. 2 КСО, се зачита за осигурителен стаж от трета категория само във връзка с придобиване право на лична ПОСВ по чл. 68 КСО, т.е. без да се конкретизират алинеите на чл. 68 КСО. Предвид на това, че в кодекса изрично се посочва, че става въпрос за „възрастта по чл. 68, ал. 1 и 2 КСО”, която към днешна дата е 60 години за жените и 63 години за мъжете (т.е. е диференцирана по пола на лицата), то следва да се приеме че НПОС като подзаконов нормативен акт недопустимо разширява приложното поле на законовата разпоредба. Възрастта по чл. 68, ал. 3 КСО е 65 години, като при това няма разграничение по признака „пол” на лицата. Поради това не може да се приеме за правилно становището на НОИ, отразено в т. 9 от писмо-указания № 91-01-137 от 22.06.2006 г. относно измененията и допълненията в НПОС, направени с ПМС № 127 от 2.06.2006 г., издадено при действието на § 9, ал. 3 ПЗР КСО, но незагубило значение като тълкуване и към днешна дата. Според осигурителния орган „лицата, които желаят да се пенсионират по реда на чл. 68, ал. 4 КСО (сега ал. 3), също могат да внесат осигурителни вноски на основание § 9, ал. 3 ПЗР КСО (сега чл. 9а, ал. 2 КСО) за недостигащия им до 5 години осигурителен стаж, ако отговарят на

останалите условия за пенсиониране по тази разпоредба – да имат 12 години действителен стаж и навършена 65-годишна възраст. Изискването за положен действителен стаж 12 години налага извода, че тези лица не могат да откупват повече от 3 години недостигащ осигурителен стаж”. С цитираните указания се изменят указанията, дадени с т. 4 от писмо № 91-01-6 от 10.01.2006 г. на ГД „Пенсии“ и ГД „ОВКО“ на НОИ, съгласно които „лицата, които желаят да се пенсионира по реда на чл. 68, ал. 4 КСО, нямат право да внасят осигурителни вноски за недостигащ осигурителен стаж с цел придобиване право на пенсия. В случаите, в които такива лица са внесли вноски по реда на § 9, ал. 3 ПЗР КСО, те следва да се считат за неоснователно внесени и подлежат на възстановяване при поискване от лицата, които са ги внесли”. Старото указание трябва да се приеме за правилното тълкуване на разпоредбата на § 9, ал. 3 ПЗР КСО (сега чл. 9а, ал. 2 КСО), дори и след последващото приемане на чл. 45а НПОС (ДВ, бр. 48 от 2006 г.) и по-конкретно на постановеното в неговата ал. 1. Съзнавам, че предложеното тълкуване относно приложното поле на отменената разпоредба на § 9, ал. 3 ПЗР КСО, а сега на чл. 9а, ал. 2 КСО, както и за съотношението между законова и подзаконова разпоредба е по-неприемливо от социална гледна точка, но то следва от общи правни принципи на тълкуването и правоприлагането.

Решилите да откупят осигурителен стаж по реда на чл. 9а, ал. 2 КСО, също внасят осигурителни вноски в размера, определен за фонд “Пенсии” за лицата, родени преди 1 януари 1960 г., който се изчислява върху минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица, определен със ЗБДОО към датата на внасянето на вноските. Осигурителните вноски се внасят само по банков път (чл. 9а, ал. 3 КСО). [10] За придобит осигурителен стаж по този ред правото на пенсия възниква от датата на внасянето на осигурителните вноски (чл. 9а, ал. 4 КСО).

При внесени осигурителни вноски „откупеният” осигурителен стаж се заверява в удостоверение за зачетен осигурителен стаж – обр. УП-16. За издаване на удостоверението в съответното ТП на НОИ се представя платежния документ за внесените вноски. За лицата, живеещи в друга държава, с която Република България има сключен международен договор в областта на социалното осигуряване, удостоверението се издава от ТП на НОИ – София (СУСО) – вж. чл. 45а, ал. 3, изр. 3 НПОС.

3. Третата хипотеза на „откупуване” на осигурителен стаж е уредена в чл. 9а, ал. 5 КСО. Съгласно тази разпоредба, когато са внесени осигурителни вноски от лице, завършило висше или полувисше образование за периоди на обучение, по-малки от 5 години, ако това лице е навършило изискуемата по закон пенсионна възраст, то има право да внесе осигурителни вноски с оглед придобиване на право на пенсия за разликата до недостигащите му 5 години. [11] Видно е, че тази хипотеза е съчетание от първите две. Фактическият състав на това „откупуване” е следният:

1. лицето е „откупило” за осигурителен стаж определен или целия период на обучение във висше или полувисше учебно заведение, но този период е по-малък от пет години;

2. лицето е навършило възрастта по чл. 68, ал. 1 КСО;

3. на лицето не му достигат години осигурителен стаж, които са разлика от 5 години и „откупеният” вече осигурителен стаж за период на обучение във висше или полувисше учебно заведение.

И трите предпоставки трябва да са кумулативно дадени, за да възникне правото на „откупуване” на осигурителен стаж в тази хипотеза.

На практика това означава следното. Лицето е „откупило” например пълния период на обучение във висше учебно заведение в размер на четири години. Следователно то има право да си „откупи” още една година и така да придобие пълния изискуем се от закона осигурителен стаж за придобиване на

право на ПОСВ. В повече случаи тази хипотеза ще се прилага, именно когато лицето е „откупило” целия период на обучение във висше или полувисше учебно заведение. Но няма пречка тя да се приложи и когато лицето е „откупило” част от този период. Това следва от граматическото и логическото тълкуване на чл. 9а, ал. 5 КСО, където се използва изразът „внесени осигурителни вноски за периоди на обучение”, а не „за целия период на обучение” (срв. редакцията на отмененото с ДВ, бр. 105 от 2006 г., в сила от 1.01.2007 г., първо изречение на § 9, ал. 8 ПЗР КСО (отм.), където се изискваше „откупуване” на целия период на обучение). Дали ще „откупи” още периоди от обучението си по чл. 9а, ал. 1 или ще „откупи” период по чл. 9а, ал. 2, на практика е все едно, поради това че размерът на дължимите осигурителни вноски е един и същ. Необходимо е обаче лицето да е навършило пенсионна възраст и да не му достигат пет години осигурителен стаж.

Анализираната трета хипотеза за „откупуване” на осигурителен стаж е приложима само и единствено с оглед придобиване на право на лична ПОСВ по чл. 68, ал. 1 и 2 КСО.

V. В КСО и НПОС се съдържат и разпоредби, които са относими и за трите хипотези на „откупуване” на осигурителен стаж с оглед придобиване на право на пенсия.

1. Не е допустимо дублиране на осигурителен стаж, който е „откупен” по реда на чл. 9а, ал. 1 и 2 КСО с осигурителен стаж, който е зачетен за такъв на друго основание по КСО. С други думи правилото може да бъде формулирано и така: не е допустимо един и същи времеви период да бъде зачетен за осигурителен стаж на две различни основания. Правилото се извежда по тълкувателен път от действащата правна уредба. Като следствие от това правило настъпват две важни правни последици, когато е налице дублиране на осигурителен стаж: 1. времето, за което са внесени

осигурителни вноски за период, по-дълъг от изисквания се за придобиване на право на лична ПОСВ по чл. 68 КСО, не се зачита за осигурителен стаж (вж. изрично чл. 45а, ал. 2, изр. 1 НПОС); и 2. внесените суми за осигурителни вноски за дублирания осигурителен стаж са неоснователно внесени, т.е. недължимо платени и поради това подлежат на възстановяване (вж. чл. 45, ал. 2 и чл. 45а, ал. 2, изр. 2 НПОС).

Когато при издаване на удостоверение обр. УП-16 или когато самото лице установи, че „откупеният” осигурителен стаж (независимо дали става въпрос за хипотезата по ал. 1 или по ал. 2) се дублира, за дублирания стаж длъжностното лице издава удостоверение обр. КРД-36, в което се документира периодът, за който са внесени осигурителни вноски, но не се зачита за осигурителен стаж, размерът на месечния осигурителен доход, върху който са внесени вноските, и размерът на осигурителната вноска за фонд “Пенсии”.

При преценка дали е възникнало правото на пенсия също може да се установи, че „откупеният” осигурителен стаж се дублира (включва периоди) със зачетен стаж на друго основание. В тези случаи в разпореждането за отпускане или отказ на пенсия се посочва периода на дублирания осигурителен стаж. И в двата случая лицата могат да поискат надвнесените осигурителни вноски за тези периоди да им бъдат възстановени по реда на чл. 129 ДОПК въз основа на разпореждане, издадено по чл. 98, ал. 1 КСО (чл. 45, ал. 2 и чл. 45а, ал. 2, изр. 2 НПОС).

За възстановяване на недължимо внесените осигурителни вноски по чл. 9а, ал. 1 и ал. 2 КСО по реда на чл. 129 ДОПК заинтересованите лица подават молба в териториалните дирекции на НАП. В зависимост от конкретния случай, към молбата се прилагат издадените документи от ТП на НОИ:

– удостоверение за периодите, които не се зачитат за осигурителен стаж обр. КРД-36;

– разпореждане, издадено на основание чл. 98, ал. 1 КСО, в което е посочено времето, за което неоснователно са внесени осигурителни вноски и което не се зачита за осигурителен стаж;

– удостоверение за откупения осигурителен стаж обр. УП-16;

– платежен документ за внесените вноски.

2. На основание чл. 70а, ал. 2, т. 4 КСО и чл. 46, ал. 2, т. 4 НПОС, времето, за което са внесени осигурителни вноски по реда на чл. 9а, ал. 1 и 2 КСО, се зачита за осигурителен стаж, но не се взема предвид при определяне на осигурителния доход, от който се изчислява размерът на пенсията. Предвид сравнително ниския размер на осигурителния доход (базата, върху която се внасят осигурителните вноски) – минималния месечен осигурителен доход, определен за самоосигуряващите се лица, това законово разрешение е благоприятно за пенсионера, защото в противен случай може да се стигне до намаляване на неговия индивидуален коефициент, а оттам и до размера на пенсията му.

3. „Откупуването” на осигурителен стаж по реда на чл. 9а, ал. 1 и 2 КСО се прави само с оглед на придобиване на право на лична пенсия. По този ред не може да се „откупува” осигурителен стаж, когато такъв е необходим за възникване на право на някакъв друг вид осигурително обезпечение по краткосрочното или дългосрочното ДОО.

4. Осигурителните вноски и в трите хипотези на „откупуване” на осигурителен стаж са в размера, определен за фонд "Пенсии" на НОИ за лицата, родени преди 1 януари 1960 г. (чл. 9а, ал. 6 КСО) и се изчисляват върху минималния месечен осигурителен доход за самоосигуряващите се лица, определен със ЗБДОО към датата на внасяне на вноските. Те са изцяло за сметка на лицата, които искат да се възползват от тази законова възможност. Осигурителните вноски се внасят само и единствено по банков път (чл. 9а, ал. 3 КСО).

БЕЛЕЖКИ:

[1] За първоначалната редакция на § 9, ал. 2 ПЗР КСО (отм.) вж. **Мръчков, В. – В: Мръчков, В., А. Василев, И. Шотлеков, Е. Мингов.** Коментар на Кодекса за задължително обществено осигуряване. С.: ИК Труд и право, 2000, с. 559-561.

[2] За отменената правна уредба по § 9, ал. 2-9 ПЗР КСО вж. подробно **Стайков, Ив.** „Откупуване” на осигурителен стаж по реда на § 9, ал. 2-9 от Преходните и заключителните разпоредби на Кодекса за социално осигуряване – В: Предизвикателства пред висшето образование и научните изследвания в условията на криза. Сборник с научни доклади от международна конференция на Бургаски свободен университет, 25-26 юни 2010 г., гр. Бургас. Том III. Казанлък: Ирита Принт ООД, 2010, с. 358-368.

[3] Вж. така **Мръчков, В.** Осигурително право. 6. изд. С.: Сиби, 2010, с. 156-157.

[4] **Мръчков, В.** Осигурително право. Цит. съч., с. 158.

[5] Пак там.

[6] Предмет на разглеждане пред касационната инстанция е бил отказ на пенсионния орган за отпускане на лична пенсия за инвалидност поради общо заболяване по чл. 74, ал. 1 КСО. Мотивът за отказа е, че лицето не е представило доказателства за придобит от него осигурителен стаж от 5 години до датата на инвалидизирането и следователно не отговаря на нормативно установените изисквания за отпускане на пенсия за инвалидност по реда на чл. 74, ал. 1, т. 4 КСО. Спорен по делото е бил въпросът може ли да се зачетат за осигурителен стаж шестте месеца, за които осигуреното лице е внесло осигурителни вноски по реда на § 9, ал. 2 ПЗР КСО, за да отговори на изискването на чл. 74, ал. 1, т. 4 КСО за придобит до датата на инвалидизирането 5 години осигурителен стаж. ВАС е констатирал, че периодът до датата на инвалидизирането включва по-голяма част от времето на обучение по завършената специалност, от който за шест месеца са внесени осигурителни вноски, допълващи другия придобит осигурителен стаж по чл. 74, ал. 1, т. 4 КСО. Обстоятелството, че в издаденото от ТП на НОИ удостоверение шестмесечният период от времето на следване е посочен с начална и крайна дата след инвалидизирането на лицето, не може да бъде основание за незначитане на осигурителния стаж, отговарящ на кумулативно постановените с чл. 74, ал. 1, т. 4 КСО, § 9, ал. 2 ПЗР КСО и чл. 45 НПОС изисквания. По изложените съображения ВАС намира за незаконосъобразен отказът на пенсионния орган да отпусне исканата лична пенсия за инвалидност поради общо заболяване. Въпреки, че съдебното решение е постановено въз основа на вече отменена правна уредба, поради това, че редакцията на новият чл. 9а, ал. 1 КСО е абсолютно идентична като текст на

отменения § 9, ал. 2 ПЗР КСО, мотивите и изводите на касационната инстанция не са загубили своето значение.

[7] До 20.12.2005 г. лицата, пожелали да „откупят” осигурителен стаж, внасяха осигурителни вноски за периода на обучението, изчислени върху минималната работна заплата към датата на внасяне на вноските. След тази дата, с промяната на § 9, ал. 2 ПЗР КСО (ДВ, бр. 102 от 2005 г.), осигурителните вноски се внасят върху минималния месечен осигурителен доход, определен за самоосигуряващите се лица със ЗБДОО.

[8] Осигурителният орган е отказал отпускане на ПОСВ по реда на § 4, ал. 1 ПЗР КСО поради това, че осигуреното лице не отговаря на изискванията за необходимия брой „точки” (недостигащ осигурителен стаж) по тази разпоредба. Лицето отговаря на изискванията за възраст и осигурителен стаж от втора категория труд, но сборът от продължителността на осигурителния стаж и възрастта е 98, а не 100, както е предвидено в чл. 68 КСО, поради което е представило документ за внесени осигурителни вноски за недостигащия осигурителен стаж по § 9, ал. 3 ПЗР КСО. При тези факти ВАС правилно е приел в касационното си решение, че законосъобразно пенсионният орган е отказал отпускането на пенсия при условията на § 4, ал. 1 ПЗР КСО, тъй като осигурителният стаж по § 9, ал. 3 ПЗР КСО се зачита само при придобиване право на ПОСВ по чл. 68 КСО. Този осигурителен стаж е от трета категория и се зачита само във връзка с отпускането на ПОСВ по чл. 68 КСО. Следователно, не може да бъде отпусната ПОСВ по § 4, ал. 1 във вр. с § 9, ал. 3 ПЗР КСО. В такъв случай правото на пенсия се преценява по условията на § 4, ал. 1 ПЗР КСО, без да се прилага разпоредбата на § 9, ал. 3 ПЗР КСО. При подадено заявление за отпускане на пенсия при условията на § 4, ал. 1 ПЗР КСО не може да се прави преценка на правата по реда § 9, ал. 3 ПЗР КСО.

[9] Становището, изразено в правната теория, че възможността за „откупуване” на осигурителен стаж по реда на отменената вече разпоредба на § 9, ал. 3 ПЗР КСО съществува за всички видове неконтрибутивни пенсии, а не само за ПОСВ, е *contra legem* и поради това неправилно. Вж. **Средкова, Кр. В.** Осигурително право. 2. изд. С.: Сиби, 2006, с. 384. Явно авторката е имала предвид всички контрибутивни пенсии, но и това не е вярно, към датата на съобразяване на научното изследване към действащото законодателство – 24 октомври 2006 г. Анализиранията редакция на § 9, ал. 3 ПЗР КСО е в сила от 20.12.2005 г. (ДВ, бр. 102 от 2005 г.). С § 9 от ПМС № 127 от 2.06.2006 г. (обн., ДВ, бр. 48 от 13.06.2006 г.) е създаден нов чл. 45а НПОС. Същият се прилага със задна дата от 20.12.2005 г., тъй като е във връзка с изменената от тази дата разпоредба на § 9, ал. 3 ПЗР КСО. Съгласно изричната разпоредба на чл. 45а, ал. 1 НПОС времето, за което са внесени осигурителни вноски на основание § 9, ал. 3 ПЗР КСО, се зачита за осигурителен стаж от трета категория само във връзка с придобиване право

на лична ПОСВ по чл. 68 КСО. Но дори и при липсата на тази подзаконова разпоредба, при логическото тълкуване на § 9, ал. 3 ПЗР КСО, към датата на приемането на разпоредбата, следва че тя е приложима единствено по отношение на придобиване право на лична ПОСВ по чл. 68 КСО, най-малкото защото в нея изрично е посочен чл. 68, ал. 1 и 2 КСО, където са уредени предпоставките за придобиване на този вид пенсия.

[10] До края на 2010 г. по отменената правна уредба при тази хипотеза на „откупуване” осигурителните вноски можеха да бъдат внасяни и чрез ежемесечни удръжки от отпуснатата пенсия, определени в план за разсрочено плащане (§ 9, ал. 4 ПЗР КСО (отм.)). Вж. за този начин на внасяне на осигурителните вноски в **Социално осигуряване 2006 година**. Под ред. на Й. Христосков. С.: ИК Труд и право, 2006, с. 811-818; **Стайков, Ив.** Цит. съч., с. 365-366.

[11] Тази трета хипотеза на „откупуване” на осигурителен стаж съществува като действащо право от 1 януари 2007 г., когато беше създадена възможност лицата, които са „откупили” за осигурителен стаж периоди на обучение във висше или полувисше учебно заведение, да внесат и осигурителни вноски по реда на § 9, ал. 3 за разликата до 5 години. Съгласно отмененото с ДВ, бр. 105 от 2006 г., в сила от 1.01.2007 г., първо изречение на § 9, ал. 8 ПЗР КСО (отм.), внасянето на осигурителни вноски по ал. 2 за целия период на обучение изключва упражняването на правото по ал. 3. Следователно в периода 20.12.2005 г. – 31.12.2006 г. лицата, откупили целия период на обучение по реда на § 9, ал. 2, нямаха право да „откупят” осигурителен стаж и по реда на § 9, ал. 3 ПЗР КСО (отм.).